

УДК 33. (075.8)

ВАСЕНКО В'ячеслав Ксенофонович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри соціально-економічних
дисциплін, Сумська філія Харківського
національного університету внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ДЕТИНІЗАЦІЇ

Проаналізовано основні чинники, що визначають рівень тіньової економіки держави та її порогове значення. Виокремлена структурно-логічна схема тіньової економіки та її класифікація за характером діяльності суб'єктів підприємництва. Внесені пропозиції щодо детинізації національної економіки.

Ключові слова: тіньова економіка; детинізація економіки; асоціальність; дисфункціональність.

Постановка проблеми. Тіньова економіка – це системне явище господарювання асоціальної природи, що притаманне країнам з будь-яким соціально-економічним ладом, а також виражає різний рівень інтенсивності соціальної небезпеки та відображає форму кризи державного управління економіки як дисфункціональність.

На наш погляд, усі ланки тіньової економіки характеризують не поодинокі зони кризового управління, а утворюють асоціальну систему тіньової економіки із органічно взаємопов'язаними внутрішніми механізмами функціонування. До тіньової економіки належить вся тіньова інфраструктура, що забезпечує її повсякденне виживання й відтворення – законодавча, політична, ідеологічна, культурна, етична, поведінкова, система духовних і матеріальних цінностей та інші.

Недосконала система державного управління та контролю за суб'єктами господарювання сприяє відносному поділу економічного простору на офіційний і тіньовий сегмент. Поділ економічного простору держави на офіційний (соціально-позитивний) і тіньовий (соціально-негативний) сегмент відбувається на основі рівня якості управління економікою з боку органів державної влади і управління: чим вища якість управління – тим менший рівень тіньової економіки і навпаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений нами аналіз літературних джерел щодо функціонування тіньової економіки показує, що ця тема у наукових дослідженнях є надзвичайно актуальною і багато закордонних та вітчизняних економістів присвятили їй свої праці. Зокрема, Б. Даллаго [1], А. Френз [2], П. Гутманн [3], В. Контіні [4], В.О. Мандибура [6], З.С. Варналій [7], Ю.М. Осіпов [8], Т. Ковальчук [9], І. Озерський [12] та інші.

Однак, за межами розгляду залишаються питання стосовно класифікації тіньової економіки за суб'єктами підприємництва у контексті національної безпеки з урахуванням економічних реалій України.

Цим підтверджується зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями й невирішеними проблемами, котрим присвячується означена стаття.

Мета та завдання статті. Основною метою статті є аналіз чинників, що формують тіньову економіку держави з урахуванням сучасних економічних інтересів України стосовно детинізації національної економіки. Для досягнення поставленої мети вирішуються такі завдання:

1. Проаналізувати основні чинники, що визначають рівень тіньової економіки держави та її порогове значення.
2. Виокремити структурно-логічну схему тіньової економіки та її класифікація за характером діяльності суб'єктів підприємництва.
3. Внести пропозиції щодо детинізації національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показує аналіз світової практики функціонування тіньової економіки, вона є антисоціальною системою всередині країни, небезпека кожного з її елементів постійно підсилюється синергічним ефектом від дії інших складових, що утворюють комунікаційну тінь – неформальна, прихована, підпільна та кримінальна економіка.

Проведений нами аналіз зарубіжних і вітчизняних літературних джерел стосовно поняття терміну «тіньова економіка» свідчить про те, що єдиного поняття стосовно його визначення не існує і між ними існують певні відмінності щодо визначення тіньової економіки.

Так, зарубіжні дослідники надають перевагу так званому операційному визначенню, для якого характерне трактування тіньової економіки через види тіньової діяльності та дії щодо її виміру.

Зокрема, Б. Даллаго відмічає, що тіньова економіка складається з нелегальної, прихованої та неофіційної економіки. Основними видами тіньової економіки є:

- а) контрабанда, нелегальні азартні ігри, нелегальна торгівля наркотиками, проституція, шахрайство, крадіжки, привласнення виданих під розписку грошей;
- б) приховані рентні доходи, прихована зайнятість, робота без ліцензій, нелегальне проживання іноземців, зайнятість пенсіонерів та осіб, що отримують соціальні допомоги з безробіття;
- в) приховування угод, «чайові», самозайнятість;
- г) бартер товарів та послуг;
- д) садівництво, городництво, продаж продукції домашнього або кустарного виробництва [1, с.34].

А. Френз підкреслює, що тіньова економіка – це діяльність, що не зараховується до ВВП через відсутність методологічної бази обліку нелегального виробництва товарів і послуг. Її компоненти – прихована діяльність самозайнятих та прихована діяльність зайнятих, що працюють додатково [2, с.69].

П. Гутманн вважає, що тіньова економіка – це будь-яка економічна діяльність, не врахована офіційною статистикою. Її основні складові – нелегальна, прихована, неформальна [3, с.33].

Б. Контіні ототожнює її як «невидиму» діяльність, яка враховує – незаконну діяльність, тіньову (приховану) економіку [4, с.112].

Вітчизняні дослідники в основному використовують теоретичний підхід, згідно з яким тіньова економіка – це економічна категорія, що відображає складну систему соціально-економічних відносин у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг.

Так, С.В. Мочерний визначає тіньову економіку як сферу вияву економічної активності, спрямованої на отримання доходів від здійснення заборонених видів діяльності або на ухилення від суспільного (державного) контролю та сплати податків при здійсненні легальних видів економічної діяльності [5, с.637].

В.О. Мандибур розглядає тіньову економіку з двох позицій у вузькому і широкому розумінні, а саме:

- 1) у вузькому розумінні тіньова економіка обмежується лише тими видами економічної діяльності та відповідними відносинами, які за змістом є або протиправними, або суспільно небезпечними (що на практиці не завжди збігається);
- 2) у широкому розумінні до тіньової економіки належить – сектор домашніх господарств (сектор натурального самозабезпечення); «неформальний сектор» (нерегламентована діяльність – дрібне виробництво, послуги, торгівля, «світло-сірий» сектор); «темно-сірий» сектор (законспірований сектор легітимних видів економічної діяльності); «чорний» (кримінальний, «криваво-чорний»); диверсифіковані частки «чорної» економіки [6, с.12-14].

З.С. Варналій виділяє три блоки тіньової економіки:

- 1) неформальна економічна діяльність – легальне (нерегламентоване державою) виробництво товарів і надання послуг;
- 2) підпільна економіка – порушення в межах дозволеної економічної діяльності;
- 3) незаконна економіка – здійснення заборонених видів діяльності [7, с.442].

Тіньова економіка, – наголошує З.С. Варналій, – це складне соціально-економічне явище, що представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але аморальних, економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності щодо отримання надприбутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків [7, с.430].

На наш погляд, для обґрунтування й використання поняття «аморальності» економічних відносин у науковому лексиконі стосовно визначення тіньової економіки слід взяти за основу філософію господарства Ю.М. Осипова, який розглядає її як більш об'ємне явище, ніж сама економіка, і зазначає, що економіка не може вимірюватися лише ефективністю та корисністю поза мораллю, оскільки людина не буває без моралі, в тому числі і в економіці. Сама економіка не може обійтися без моралі, без певних етичних принципів, еталонного способу поведінки тощо. Інша справа, що мораль в економіці дуальна – тобто вона має поєднувати непок'єднуване (роби все, що не заборонено законом, роби ще більше, якщо зможеш обійти закон) [8].

Нова філософія бізнесу німецького вченого і підприємця Клауса Штайльманна науково обґрунтовує те положення, що в сучасних умовах бізнес не може бути успішним, якщо він не ґрунтується на міцній моральній основі. Не випадково на Заході успішно розвивається особливий науковий напрям – етична економіка.

Найбільш повно поняття «тіньова економіка» розкриває її структурність – наявність стійких зв'язків та відносин всередині тіньової економіки, що забезпечують її цілісність, притаманність усім економічним системам та невизначеність її обсягів і масштабів внаслідок переплетіння цього феномену з офіційною економікою.

Структурно-логічна схема тіньової економіки наглядно відображена на рис.1.

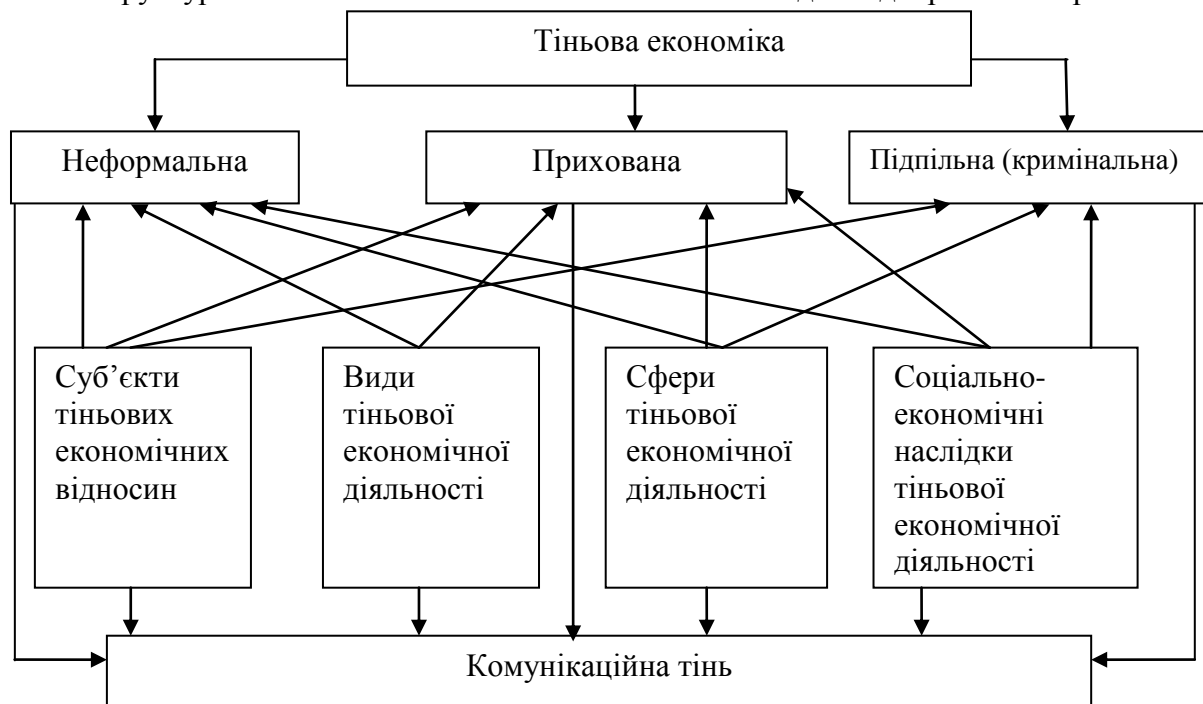

Рис. 1. Структурно-логічна схема тіньової економіки за 3-а блоками З. Варналій

Структурно-логічна схема тіньової економіки яскраво відображає формування комунікаційної тіні суб'єктами неформальної, прихованої та підпільної економіки.

Комунікаційна тінь у структурно-логічній схемі тіньової економіки розглядається як економічна діяльність, що зумовлена новітніми технологічними досягненнями інформаційного суспільства, що не підпадає під дію чинного законодавства та обліку офіційною статистикою, оскільки є віртуальною, але й подібно до факторів виробництва третьої, а то й четвертої хвилі технічного прогресу і не може бути оцінена за вже відомим механізмом ціноутворення.

Сферою тіньової економічної діяльності може бути вся легальна економічна діяльність. Доцільно виокремити найбільш типові сфери економічної діяльності, де найбільш активно процвітає тіньова економічна діяльність: виробнича і розподільча, зокрема продуктивний капітал; інвестиційну; банківську; біржову; страхову; ресурсовидобувну і розподільчу; надання послуг у медичній сфері; будь-яка посередницька діяльність та ін.

Класифікація тіньової економіки за характером діяльності її суб'єктів подана в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація тіньової економіки за характером діяльності суб'єктів

Класифікаційні ознаки	Складові тіньової економічної діяльності		
Характер діяльності	Неформальна економічна діяльність	Прихована економічна діяльність	Підпільна (кримінальна) економічна діяльність
Мета	Іноді пов'язана з виживанням	Пов'язана з виживанням і розвитком власного бізнесу	Спрямована на збагачення
Мотив	За бажанням	Вимушена	Навмисна
Наслідок	Безпечна для суспільства	Нелегальна, аморальна, але не є значною загрозою для суспільства	Антисоціальна має злочинний характер, є небезпечною для суспільства

Неформальна економіка – сегмент тіньової економіки, що виявляється в дозволених, але формально не зареєстрованих, а отже і не залучених до офіційної статистичної звітності економічної діяльності. Її види – міжсімейний обмін на неринкових засадах, надання послуг на непостійній основі, здавання нерухомості в оренду, невеликі підробітки.

Прихована економіка – сегмент тіньової економіки, що частково або повністю не фіксується у статистичній звітності, а отже шляхом приховування доходів ухиляється від сплати податків. Її види – нелегальне виробництво офіційно дозволених товарів, ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів у межах офіційної економіки, валютно-фінансові та фондові порушення в межах офіційної економіки.

Підпільна (кримінальна) економіка – сегмент тіньової економіки, що здійснює заборонену чинним законодавством економічну діяльність. Її види – виробництво і збут психотропних і наркотичних товарів, торгівля людьми, розкрадання, шахрайство, виготовлення й збут зброї та інша протиправна діяльність згідно Кримінального кодексу України.

У сучасному світі з проблемою тінізації економічних процесів ведуть боротьбу майже всі країни. Обсяги тіньового сектору в економічно розвинутих країнах світу тримаються на рівні, що не має суттєвого впливу на соціально-економічні процеси у суспільстві (5–12% ВВП). При розмірах тіньового сектору у 30% ВВП настає критична межа, перевищення якої свідчить про функціонування у країні відтворювальної системи тіньових економічних відносин.

За твердженням експертів МВФ, питома вага тіньової економіки підвищується на ранніх етапах переходу до ринку, однак потім починає знижуватися з прогресом реформ та скороченням корупції в органах державної влади. Хоч мають місце й інші приклади. Так, у Білорусі та Узбекистані, де питома вага тіньового сектору відповідно становить

19,3% і 6,5% ВВП, ринкові реформи здійснювалися повільно, проте завдяки державному втручанню, запровадженним обмеженням і санкціям фактично вдалося обмежити зростання тіньової економіки.

Серед країн Центральної та Східної Європи і на пострадянському просторі за масштабами тіньового сектору Україна, на жаль, і далі утримує одну із чільних позицій. Оцінки масштабів тіньової економіки в Україні коливаються у межах від 40 до 60% ВВП залежно від методу оцінки (наприклад, на основі попиту на гроші чи споживання електроенергії). Для порівняння: обсяги тіньової економіки у Словачкій Республіці, Польщі, Чеській Республіці та Естонії оцінюються на рівні 5–13% ВВП, у Казахстані – 34%, Латвії – 35%, Болгарії – 36%, Росії – 42%.

На думку більшості експертів з цієї проблеми, найвищими темпами тіньова економіка в Україні розвивалася у 1994–1998 роках, коли її обсяги сягали 65% офіційного ВВП. На той час тіньовий сектор охопив більшу частину промислового виробництва, особливо паливно-енергетичного комплексу, сільського господарства, приватизації. Характерною ознакою цього періоду був підвищений попит на готівку поза банками, темпи зростання якої майже удвічі перевищували темпи зростання депозитних внесків у банківській системі. Великого поширення набули «неофіційні» готівкові розрахунки за різноманітні «послуги» (за встановлення телефонних ліній, реєстрацію підприємств, перевірку санітарної, пожежної, податкової інспекцій тощо) [9, с. 3-5].

Останнім часом, за даними Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, уряду вдалося знизити процес тінізації економіки на 5-8%. Проте питома вага тіньового сектору економіки в Україні й далі залишається досить високою.

Сьогодні реалії соціально-економічних перетворень в Україні, формування приватного сектора економіки, зміни в економічних відносинах дають можливість говорити про зростання нових видів злочинної діяльності – професійну злочинність та її схрещення з ешелонами влади, що здійснюють істотний контроль над господарськими суб'єктами.

На нашу думку, в Україні існує дві економіки – офіційна (легальна) і не офіційна («тіньова»). Тіньова складова економічної системи держави перейшла допустиму межу. Вона як за розміром, так і своїми можливостями здійснює значний вплив на всі сфери життя в державі, суспільстві в тому числі й політичну.

«Тіньова економіка» стала небезпечним фактором для прогресивного економічного і політичного розвитку України. Ця небезпечність посилюється тим, що у сфері «тіньової економіки» переважає, так звана кримінальна складова. За оцінками Національного банку України поза контролем банків знаходиться в обігу 4,8 млрд. гривень, що складає майже половину грошової маси. Гроші, які знаходяться в обігу поза банками, обслуговують товарообіг, що не оподатковується, тобто тіньову економіку.

За підрахунками фахівців, до 50% фінансового капіталу в Україні має «тіньове» походження, а неофіційний внутрішній валютний обіг (поза банками) становить близько 10 млрд. доларів США. Розвиток «тіньової» економіки є надзвичайно складною та великомасштабною проблемою перехідного періоду. Ця проблема пов'язана з економічною і соціальною безпекою України і потребує як економічного, так і соціального державного регулювання.

Серед основних чинників і умов, які визначають надзвичайне зростання обсягів «тіньової економіки» на сучасному етапі розвитку держави, можна назвати:

- 1) соціально-економічна криза в країні;
- 2) непослідовність економічних і соціальних реформ;
- 3) неврегульованість суспільно-економічних відносин;
- 4) недосконалість фіскальної політики держави;
- 5) відсутність стабільного законодавства, яке регламентує економічну діяльність;
- 6) серйозні прогалини в чинному законодавстві;
- 7) небезпечний рівень корумпованості державних службовців;
- 8) бартеризація взаєморозрахунків між суб'єктами господарювання [10, с. 29].

Відсутність впевненості в гарантуванні захисту правоохоронними органами, підштовхує навіть законослухняних підприємців у руки злочинних угруповань з наступним укладанням «довгострокової угоди», яка стає звичайним інструментом здійснення платежів і усунення конкурентів.

Розповсюджуються шахрайства, нав'язуються силові методи вирішення економічних питань, конкуренції, аж до фізичної розправи з небажаними партнерами, посилюється консолідація злочинних угруповань, зокрема тих, що діють в економічній сфері, іде жорстока, без перебільшення «замішана на крові», боротьба за переділ сфер впливу. Для досягнення своєї мети «криміналітет» не хекує нічим. Серед основних причин розростання тіньового сектора на час реформування економіки в Україні слід виділити недостатнє правове забезпечення роздержавлення і приватизації власності; надмірну централізацію народногосподарського комплексу; адміністративно-командні форми управління економікою та всією країною в цілому; недостатність офіційних стимулів і мотивів до трудової діяльності громадян і виробничої діяльності підприємств.

Домінуючими сегментами сучасної тіньової економіки та основними механізмами одержання тіньових доходів стали:

- нелегальний експорт капіталів;
- одержання тіньових доходів шляхом прихованого вилучення з обігу різниці між офіційними і реальними цінами на товари й послуги;
- корупція;
- нелегальні валютні та зовнішньоекономічні операції (контрабанда);
- випуск і реалізація необлікованої продукції та надання необлікованих послуг;
- кримінальний промисел (вимагання, наркобізнес, проституція, розкрадання і грабежі);
- фінансове шахрайство;
- незаконна приватизація державної власності;
- розкрадання на державних, акціонерних і колективних підприємствах.

Економічна злочинність має високий ступінь соціальної небезпеки, що визначається негативними тенденціями, які властиві економічній злочинності на сучасному етапі. До їх числа необхідно віднести:

- високий ступінь її поширеності. Більшість вчинених у країні злочинів є економічними;
- високий ступінь шкоди, яка спричиняється економічною злочинністю. Збиток від неї часто не піддається обчисленню;
- ступінь її латентності, навряд чи не найвищий у порівнянні з іншими видами злочинності. Тіньовий сектор економіки, за деякими оцінками, перевищує легальний;
- високий рівень рецидиву і професійної злочинності, значний відсоток жіночої злочинності і злочинності високоосвічених суб'єктів;
- корупційний характер економічної злочинності;
- транснаціональний, міжнародний характер найбільш небезпечних різновидів економічної злочинності;
- високий ступінь функціонування організованої економічної злочинності.

Саме високий рівень організації вчинення злочинів є найбільш небезпечним чинником, який характеризує сучасну економічну злочинність. Чітка організація, стійкі зв'язки членів угруповання - це саме ті елементи, які дозволяють вчиняти з найбільшою ефективністю економічні злочини, створюючи при цьому складні та заплутані схеми. Тому організована злочинність представляє найбільший інтерес при розробці методик попередження економічної злочинності [11, с. 68-71].

Організована злочинність у будь-яких своїх проявах являє собою, насамперед, злочинний бізнес, в основі якого лежать головним чином економічні причини. Деформації економічної свідомості, будучи основними причинами вчинення організованих злочинів у сфері економіки, на рівнях групової та індивідуальної свідомості найчастіше виявляються у різних різновидах користі:

- 1) у переконаності про неможливість правомірними шляхами вирішити економічні проблеми, що стоять перед групою чи індивідом, а також у тім, що забезпечити гідний рівень життя можна тільки неправомірними засобами;
- 2) в інерційній дії звичок і стереотипів поведінки, що виникли в умовах існування «народної», а фактично нічийної власності та вкрай обмеженого цивільного обороту.

Разом з тим відбулися корінні зміни світоглядних установок, ідеологічної орієнтації, що стосуються, у т.ч. числі, й економічної сфери. Так, раніше засуджувана приватновласницька психологія перетворилася у визнану систему поглядів і цінностей, що заохочується. Спостерігається невідповідність економічної свідомості, психології і менталітету більшості людей економічній реальності, що значно змінилася. Названі деформації детермінують різного роду розкрадання, посадові, податкові й інші злочини, які здійснюються організованими злочинними угрупованнями в сфері економічної діяльності.

У повсякденній свідомості втрачена цінність продуктивної праці як джерела благополуччя і головного засобу самореалізації особистості, досить поширеним стало уявлення про можливість легко досягти благополуччя шахрайським шляхом – спекулятивними операціями, участю в сумнівних фінансових «іграх» та кримінальному бізнесі.

Надмірне державне втручання в економіку неминуче призвело до уповільнення темпів економічних реформ, до корумпованості держапарату. При досить високому рівні розвитку ринкових відносин у сфері комерційного посередництва, торгівлі, перерозподілу матеріальних цінностей, впровадження даних відносин у сферу виробництва відбувалося надзвичайно повільно. Звідси падіння виробництва, збереження товарного дефіциту при бурхливому зростанні цін на товари і послуги.

Оскільки Україна входить до Ради Європи, то це накладає на неї зобов'язання послідовно впроваджувати міжнародні вимоги щодо боротьби з кримінальною економікою і відмиванням «брудних» грошей. Це, перед усім:

1. Положення Віденської конвенції ООН «Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин» (1988 р.).
2. Конвенція Ради Європи № 141 «Про відмивання, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності, що прийнята на Страсбурзькій конференції у 1990 р., у модельному законодавчому акті ООН «Про відмивання грошей, що отримані від наркотиків», а також інших документів, які регулюють міжнародну боротьбу з цих питань.

Важливе значення у посиленні боротьби з економічною злочинністю в Україні призваний зіграти Кримінальний кодекс України (2001 р.), що встановив кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) коштів або іншого майна, отриманих злочинним шляхом. Стаття 209 «Легалізація (відмивання) коштів і іншого майна, одержаних злочинним шляхом» передбачає відповідальність за здійснення фінансових операцій і інших угод з коштами й іншим майном, отриманих свідомо злочинним шляхом, а також використання зазначених коштів і іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні або за її межами для легалізації (відмивання) коштів і іншого майна, отриманих свідомо злочинним шляхом.

Кримінальний кодекс України містить також спеціальну норму ст. 306, що встановлює кримінальну відповідальність за розміщення коштів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів, у банках, на підприємствах, в установах, організаціях і їхніх підрозділах або придбання за такі кошти об'єктів, майна, що підлягає приватизації, або устаткування для виробничих або інших потреб з метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів. Ці дії охоплюють діяльність, пов'язану з легалізацією наркоприбутку.

Встановлення кримінальної відповідальності за відмивання коштів або іншого майна – необхідна умова боротьби з організованою злочинністю, що носить нерідко

транснаціональний характер (особливо при легалізації злочинних доходів від торгівлі наркотиками, зброєю, від занять ігорним і наркобізнесом).

Крім цього, в Україні діє постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про сорок рекомендацій групи по розробці фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (РАТР)» від 28 серпня 2001 р. N1124, що зобов'язує органи виконавчої влади, банківські й інші фінансові установи керуватися у своїй діяльності запропонованими рекомендаціями. [12, с. 25-28].

Проте слід визнати, що такі заходи дещо позитивно вплинули на розвиток легальної економіки, гальмуючи тіньовий сегмент підприємницької діяльності, але бажаних результатів не принесли.

На наш погляд, більш результативнішими були б заходи із переходу від регулювання тіньової економіки побудовані на неоліберальній моделі економічних перетворень, що були притаманні початковому етапу реформування, до інституційної моделі ринкових перетворень, поєднаної з елементами сильного державного регулювання. За такої моделі діяльність органів державної влади з регулювання тіньової економіки повинна містити інституційно-правове регулювання, яке в свою чергу вимагає негайного завершення правової реформи в державі.

Детінізація економіки – сукупність макро- і мікрорівневих економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних та правових державних заходів щодо створення економічних передумов зацікавлено-ініціативного повернення взаємовідносин між учасниками фінансово-господарського обороту речей, прав, дій з тіньового, тобто з різних причин невраховуваного державою, економічного обороту, а також побудови організаційно-правової інфраструктури превентивного впливу на усунення причин та умов, що сприяють відтворенню джерел тіньової економіки [7, с.536].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведені нами дослідження дають можливість зробити такі висновки, що економічні механізми детінізації економічних відносин у країні мають бути стрижневим, системоутворюючим елементом комплексної системи детінізації (КСД), що спрямовані не лише на усунення наявних факторів, що зумовлюють відтворення джерел тіньових відносин, а й у об'єктивному зменшенні маси непродуктивного капіталообігу й документообігу й удосконаленні на цій основі функцій та оптимізації структури органів, покликаних виконувати ці функції. Виходячи з цього, на наш погляд, КСД слід формувати за такими напрямками:

1. Організаційно-правове забезпечення економічних механізмів детінізації шляхом усунення наявних факторів, що зумовлюють або сприяють відпливу капіталів за кордон та відтворенню тіньової економіки.
2. Організаційно-правове забезпечення формування функціональної складової КСД щодо розроблення методики оптимізації загальної структури організаційних та реєстраційно-дозвільних функцій.
3. Організаційно-правове забезпечення формування оптимізації організаційної структури органів державного і корпоративного управління згідно з КСД.

Список використаних джерел

1. Dallago B. Second and irregular economy in Eastern Europe: its consequences for economic transition / B. Dallago. – Washington, 1991. – P. 34.
2. Frans A. Guide-book to statistics on the hidden economy: conference of European statisticians. United Nations. – N.Y., 1992. – P. 67-78.
3. Gutmann P.M. The Subterranean Economy / P.M. Gutmann // Financial Analysis 1. – 1977. – Vol. 33.
4. Contini B. The Irregular Economy of Italy: a Survey of Contributions B. Contini // Guide-book to statistics on the hidden economy.
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.3/Редкол.:...С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952с.
6. Мандибура В.О. Тіньова економіка України як об'єкт спеціального наукового дослідження / В.О. Мандибура. – К., 1998. – 118с.

7. Економічна безпека: навч. посіб. /за ред.. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647с.
8. Осипов Ю.М. Время философии хозяйства: в 3 кн. с прилож. / Ю.М. Осипов. – М.: Экономист, 2003. – 656с.
9. Ковальчук Т. Детінізація економіки - фактор фінансової безпеки України Т. Ковальчук // Банківська справа. – 2001. – № 2. – С. 3-11
10. Литвиненко В. Економіка і «тіньовий» сектор /В. Литвиненко // Закон і бізнес. – 2001. – № 22. – С. 29.
11. Мазур І. Корупція як інститут тіньової економіки /І. Мазур // Економіка України. – 2005. – № 8. – С. 68-75.
12. Озерський І. Місце тіньової економіки у сучасному економічному середовищі І. Озерський // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 6. – С. 25-28.

References

1. Dallago, B. (1991). *Second and irregular economy in Eastern Europe: its consequences for economic transition*. Washington.
2. Frans, A. (1992). *Guide-book to statistics on the hidden economy: conference of European statisticians*. N.Y.: United Nations.
3. Gutmann, P.M. (1977). The Subterranean Economy. *Financial Analysis*, 1, 33-50.
4. Contini, B. (1995). *The Irregular Economy of Italy: a Survey of Contributions. Guide-book to statistics on the hidden economy*. N.Y.: United Nations.
5. Mochernyj, S.V. (2002). *Ekonomichna encyklopedija: u tr'oh tomah. T.3*. Kiev: Vydavnychyj centr «Akademija».
6. Mandybura, V.O. (1998). *Tin'ova ekonomika Ukrai'ny jak ob'jekt special'nogo naukovogo doslidzhennja*. Kiev: Istyna.
7. Varnalij, Z.S. (2009). *Ekonomichna bezpeka*. Kiev: Znannja.
8. Osypov, Ju. M. (2003) *Vremja fylosofyy hozjajstva: v 3 kn. s prylozh.* Moscow: Ekonomyst.
9. Koval'chuk, T. (2001). Shadow Economy - a factor the financial security of Ukraine. *Bankivs'ka sprava*, 2, 3-11.
10. Lytvynenko, V. (2001). Economy and "shadow" sector. *Zakon i biznes*, 22, 29-35.
11. Mazur, I. (2005). Corruption as an institution of the shadow economy. *Ekonomika Ukrai'ny*, 8, 68-75.
12. Ozers'kyj, I. (2003). Place the shadow economy in the current economic environment. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 6, 25-28.

VASENKO Vyacheslav Xenofontovich,

Doctor of Sciences (Economy), Professor, Professor of Social and Economic Disciplines Department, Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs

UKRAINE SHADOW ECONOMY AND WAYS OF ITS DESHADOWING

Abstract. Introduction. Weak governance and entities control facilitates separation of economic space to the official and shadow segment. Separation of economic area state to the official (socio-positive) and informal (social-negative) segment is based on the quality of economic management on the part of state power and control: the higher the quality of management means the lower level of the shadow economy and vice versa. **Purpose.** The main purpose of the article is to analyze the factors that make up the shadow economy with current state of economic interests of Ukraine regarding national economy legalization. **Methods.** Formal-logical, monographic and comparative methods; method of theoretical generalization. **Results.** Basic factors that determine the level of shadow economy of the state and it thresholding are analysed. Structure-logicels chart of shadow economy and it classification by the nature of activity of business entities is distinguished. Suggestions in relation to againstshade of national economy are made. **Originality.** The main factors and conditions that define the extraordinary growth of the "shadow economy" in the current development state are found out. **Conclusion.** Economic mechanisms of legalization of economic relations in the country should be the core, backbone element of the integrated system of legalization (ISL), which is aimed not only at eliminating existing factors that contribute playback sources shadow relations, but also in reducing the weight of unproductive capital and document turnover and improvement on that basis functions and optimization of structures designed to perform these functions. Therefore, ISL should be formed in the following areas: 1. Organizational and economic mechanisms of legal support legalization by removing existing factors that cause or contribute the capital flight abroad and reproduction of the shadow economy. 2. Organizational and legal support for the formation of functional component of ISL on developing methods for optimization the overall structure of organizational and registration and licensing functions. 3. Organizational and legal support of the formation of structural optimization of public and corporate governance in line with ISL.

Keywords: shadow economy; legalization of the economy; asotsialnist dysfunctionality.

Одержано редакцією: 12.01.2016
Прийнято до публікації: 19.01.2016